

Олександр Васильович Майстренко (канд. військ. наук)

Юрій Євгенович Репіло (д-р військ. наук, професор)

Дмитро Леонідович Демидко

Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, Київ, Україна

ПРОПОЗИЦІЇ ПО УТОЧНЕННЮ ПОНЯТІЙНОГО АПАРАТУ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯВИЩ ТА ПРОЦЕСІВ: ВІЙСЬКОВИЙ АСПЕКТ

Стаття присвячена лінгвістичному дослідженню складових термінів, що застосовуються у військовій сфері для досліджень явищ та процесів та визначенню їх діалектичного зв'язку із іншими спорідненими термінами. Зважаючи на результати аналізу понятійного навантаження, в статті запропоновано наступну термінологічну послідовність: ознака, властивість, характеристика, спроможність, можливість, якість, ефективність. В статті уточнено понятійне навантаження терміну "бойова спроможність" та на підставі цього запропоновано використовувати його замість терміну "бойовий потенціал", тлумачення якого запозичене з іноземної мови. Також в статті проведено розмежування термінів "бойові спроможності" та "бойові можливості". Зважаючи на цільове призначення військових формувань, в статті запропоновано, визначати його придатність до виконання бойових завдань з використанням терміну "якість". Також, терміни "якість" та "ефективність" пропонується використовувати так: термін "якість" – при описі придатності до виконання завдань об'єкта дослідження, а "ефективність" – при описі пристосованості об'єкта дослідження до досягнення мети завдання покладеного на об'єкт. Таким чином, означений поділ дозволить проводити дослідження з урахуванням опису об'єкта дослідження по відношенню до завдань функціонування (якість) та процесу досягнення об'єктом дослідження мети функціонування (ефективність).

Ключові слова: понятійний апарат; військове формування; бойові можливості; бойовий потенціал.

Вступ

Постановка проблеми. Військово-політичні події останнього часу обумовлюють підвищення інтересу до питань бойового застосування військ (сил), в тому числі і до питання визначення можливостей військових формувань. Однак досить часто нові наукові викладки носять певні неточності через використання термінів, які в різних джерелах мають різні тлумачення. Так, досить часто терміни "бойові можливості" або "бойовий потенціал" ототожнюються без уточнення понятійного навантаження означених термінів [1-3]. До того ж терміни "бойові можливості", "бойовий потенціал" в деяких дослідженнях уточнювались, що призвело до насичення означених термінів різноманітним смисловим навантаженням, які інколи суперечать одне одному [4-5]. Означена проблема досить часто призводить до невірної розуміння нових теоретичних викладок та, як наслідок, неможливості їх адекватного використання в подальших дослідженнях. Таким чином, в практиці наукових досліджень з питань визначення можливостей військових формувань виникла нагальна потреба в уточненні понятійного апарату пов'язаного з цими питаннями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати аналізу існуючих досліджень з питань визначення можливостей військових формувань, свідчать про зосередження уваги дослідників на

практичній складовій питання [1-5]. Однак, питаннями суто теоретичного спрямування відносно термінологічної складової надавалась недостатня увага. Зокрема, у деяких працях [4-5] проводилось понятійне уточнення термінів пов'язаних саме з цим дослідженням, однак поглиблене дослідження сутнісного структурного лінгвістичного (семантичного) взаємозв'язку між термінами не проводилось, що призводить до взаємовключення понятійного навантаження термінів або підміна їх значень. Таким чином, в теорії воєнного мистецтва виникла нагальна потреба в уточненні понятійного апарату зокрема щодо питань визначення можливостей військових формувань з урахуванням їх структурного взаємозв'язку.

Мета статті. Таким чином, метою статті є уточнення понятійного апарату для дослідження питань визначення можливостей військових формувань.

Виклад основного матеріалу дослідження

Розгляд понятійного апарату дослідження можливостей військових формувань (далі – понятійного апарату) пропонується розпочати з лінгвістичного дослідження складових термінів та визначити їх діалектичний зв'язок із іншими спорідненими термінами. До споріднених термінів, на думку автора, відносяться ті терміни які пов'язані з узагальненням кількісно-якісного опису об'єкта до та в процесі досягнення певної мети (виконання завдання).

Будь-яке дослідження об'єкту розпочинається з визначення його загальних ознак. Тому першим пропонується розглянути термін – “ознака”. За визначенням [6] “ознака” це риса, властивість, особливість кого-, чого-небудь; те, що вказує на що-небудь, свідчить про щось; показник, свідчення. Таким чином “ознака” є тим терміном, який описує загальні риси об'єкту. По відношенню до військових формувань ознаками можуть бути – їх структура, функціональна діяльність, цілеспрямованість.

Відповідно до сукупності ознак об'єкта визначаються властивості об'єкта. За [6], “властивість” це якість, ознака, характерні для кого-, чого-небудь. Приймаючи до уваги військовий аспект, пропонується властивості військового формування розділяти на статичні – ті які відносяться лише до об'єкту та динамічні – які відносяться до об'єкту в процесі досягнення мети (виконання завдання). У випадку з військовими формуваннями, з огляду на їх цільове призначення, пропонується вести мову лише про динамічні властивості. Таким чином, до динамічних властивостей військового формування можуть належати такі: оперативність, результативність, ресурсоемність, гнучкість, стійкість.

Для визначення властивостей об'єкту, в даному випадку військового формування, вважається за доцільне розглянути його характеристики, які в більшій мірі деталізують опис об'єкта. Так відповідно до [6] “характеристика” це опис, визначення істотних, характерних особливостей, ознак кого-, чого-небудь. Для військових формувань характеристиками можуть бути такі: кількість окремих підрозділів, кількість органів управління, час на підготовку до бойових дій, потужність вогневого впливу на противника, продуктивність засобів розвідки щодо виявлення об'єктів противника.

В свою чергу характеристики об'єкта дозволяють зробити висновки щодо його спроможностей, які деталізують опис об'єкта. Відповідно до [6] “спроможність” це здатність до здійснення чого-небудь або наявність умов, сприятливих для чого-небудь, обставин, які допомагають чомусь. Відносно військового аспекту терміну “спроможність”, на думку авторів, можливо стверджувати, що спроможність військового формування або “бойова спроможність” є його здатність до виконання покладених завдань. В даному випадку слід розуміти, що “здатність” відображає внутрішній стан військового формування приймаючи, що умови виконання завдання є ідеальними. Таким чином, “бойова спроможність” це за своєю суттю “бойовий потенціал”. Так, в [7] “бойовий потенціал військового формування” – інтегральний показник, що характеризує об'єм завдань, який може виконати військово формування за цільовим призначенням в розрахункових умовах при нормативних рівнях

можливостей систем управління, тилового забезпечення і підготовки особового складу. Як видно з визначення, “бойовий потенціал” ніщо інше як здатність військового формування виконувати завдання за цільовим призначенням. Однак сам термін “потенціал” відповідно до [6] має таке тлумачення – сукупність усіх наявних засобів, можливостей, продуктивних сил, що можуть бути використані в якій-небудь галузі, ділянці, сфері; запас чого-небудь, резерв; приховані здатності, сили для якої-небудь діяльності, що можуть виявлятися за певних умов. Таким чином, застосування терміну “потенціал” не є достатньо доречним, більш точним у приведеному понятійному навантаженні є термін “спроможність”. Тому, в подальшому дослідженні, для збереження понятійного навантаження та відповідності загальноприйнятим правилам пропонується використовувати термін “бойова спроможність”.

По відношенню до функціонування об'єкту в процесі досягнення мети (виконання завдання за призначенням), як правило, використовується термін “можливість”. Відповідно до [6] термін “можливість” має декілька тлумачень: по-перше це здійсненість, допустимість чого-небудь (зазвичай за певних умов), по друге – це наявність умов, сприятливих для чого-небудь, обставин, які допомагають чомусь, по третє це – внутрішні сили, здатності. Для умов застосування у військовій сфері найближче по понятійному навантаженні є перше тлумачення “можливостей”. У питаннях, що пов'язані з дослідженням можливостей військових формувань прийнято вживати термін “бойові можливості”. Однак існує декілька тлумачень - так в [8] “бойові можливості” визначаються як кількісні та якісні показники, які характеризують можливості підрозділів, частин (кораблів), з'єднань щодо виконання певних бойових завдань за встановлений час в конкретній обстановці. В [9] “бойові можливості” – це кількісні і якісні показники потенційної здатності військ (сил) щодо виконання бойових завдань, розраховані для *типових* умов; характеризують здатність даного складу військ (сил) виконати певне бойове завдання у встановлений час в *конкретних* умовах обстановки. На думку авторів, більш зрозумілим та однозначним є варіант тлумачення наведений в [8]. В тлумаченні приведеному у [9] не до кінця зрозуміло смислове навантаження “потенційної здатності” – здатність по своїй суті вже є потенційною. До того ж, не зовсім зрозумілим у тлумаченні є те, що показники які розраховані для *типових* умов повинні характеризувати здатність до виконання бойових завдань у *конкретних* умовах.

Одним із важливих питань використання в дослідження функціонування військових формувань понятійного апарату є плутання термінів “бойовий потенціал (спроможності)” та “бойові можливості”. Семантичний взаємозв'язок “спроможностей” і “можливостей” полягає у

включенні терміну “спроможностей” в термін “можливості” як складової. Однак, виходячи із міркувань доцільності розподілу понятійного навантаження на означені терміни та необхідності встановлення чітких меж між ними для запобігання підміни сутнісного розуміння пропонується встановити межі застосування означених термінів. Так, термін “бойові спроможності” пропонується застосовувати у випадку визначення здатності військового формування до виконання певного бойового завдання незалежно від умов його виконання. В той же, час під “бойовими можливостями” пропонується розуміти здійсненність певного бойового завдання військовим формуванням з урахуванням умов його виконання.

Завершальними етапом опису об’єкта дослідження є визначення придатності, пристосованості об’єкту для виконання завдання. Зважаючи на цільове призначення військового формування визначається його придатність до виконання бойових завдань. На практиці досить часто для опису придатності об’єкта до виконання завдань за призначенням використовують термін “ефективність”. В [6] приведено декілька значень терміну “ефективність”. Таким тлумаченням, яке найбільш відповідає смислового навантаженню, на думку авторів є таке: “ефективність” – характеристика якого-небудь об’єкта (пристрою, процесу, заходу, виду діяльності), що відображає його користь, продуктивність та інші позитивні якості. Також існує декілька визначень терміну “ефективність” у дослідженнях пов’язаних з військовою сферою. Так в [10] під ефективністю розуміється відповідність системи (операції)

своєму функціональному призначенню або поставленій меті. В [11] під ефективністю операції розуміється ступінь її пристосованості до виконання завдання, що стоїть перед нею. Однак спираючись на фундаментальні дослідження [12] з питань дослідження цілеспрямованих процесів та систем пропонується додатково застосовувати для дослідження можливостей військових формувань термін “якість”. Відповідно до [6] термін “якість” має декілька визначень. По-перше внутрішня визначеність предмета, яка становить специфіку, що відрізняє його від усіх інших. По-друге – ступінь вартості, цінності, придатності чого-небудь для його використання за призначенням. По третє – та чи інша характерна ознака, властивість, риса кого-, чого-небудь. Друге значення найбільше відповідає семантичному значенню терміну, який застосовується в цьому дослідженні. Зокрема, це ступінь вартості, цінності, придатності чого-небудь для його використання за призначенням.

Таким чином, терміни “якість” та “ефективність” пропонується використовувати так: термін “якість” – при описі придатності до виконання завдань об’єкта дослідження, а “ефективність” – при описі пристосованості об’єкта дослідження до досягнення мети завдання покладеного на об’єкт. Таким чином, означений поділ дозволить проводити дослідження з урахуванням опису об’єкта дослідження по відношенню до завдань функціонування (якість) та процесу досягнення об’єктом дослідження мети функціонування (ефективність). Принципова схема взаємозв’язку розглянутих термінів висвітлена на рис. 1.

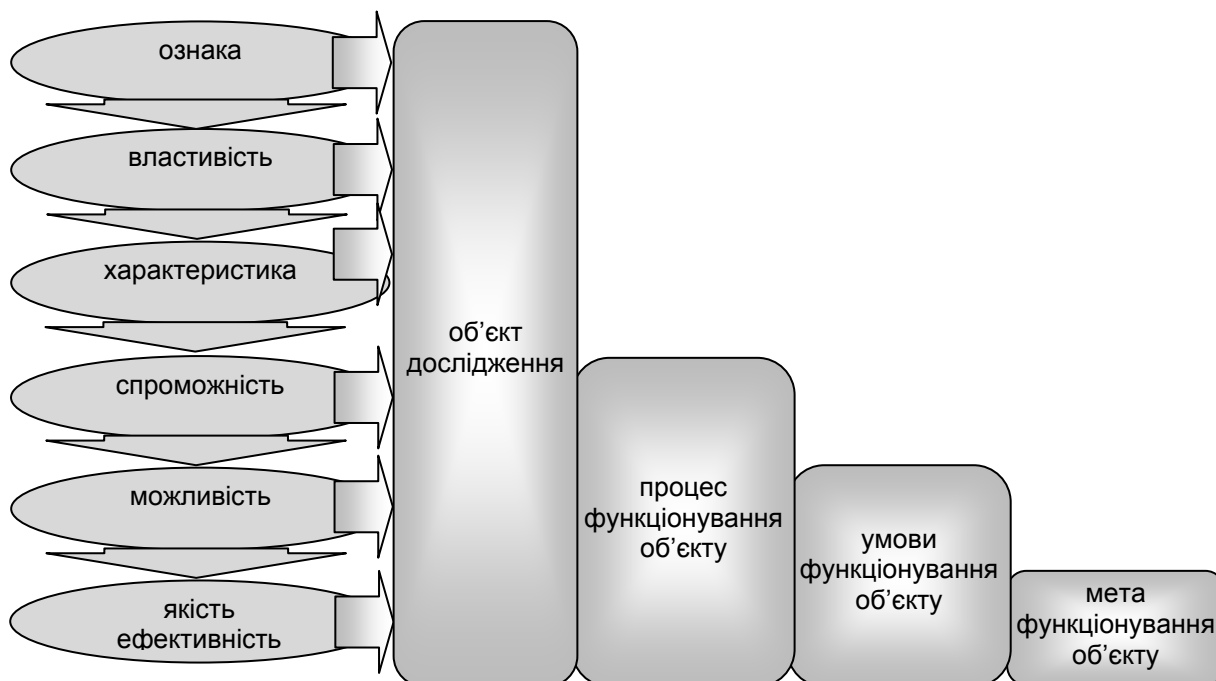

Рис. 1 Принципова схема взаємозв’язку термінів пов’язаних з описом об’єкта дослідження.

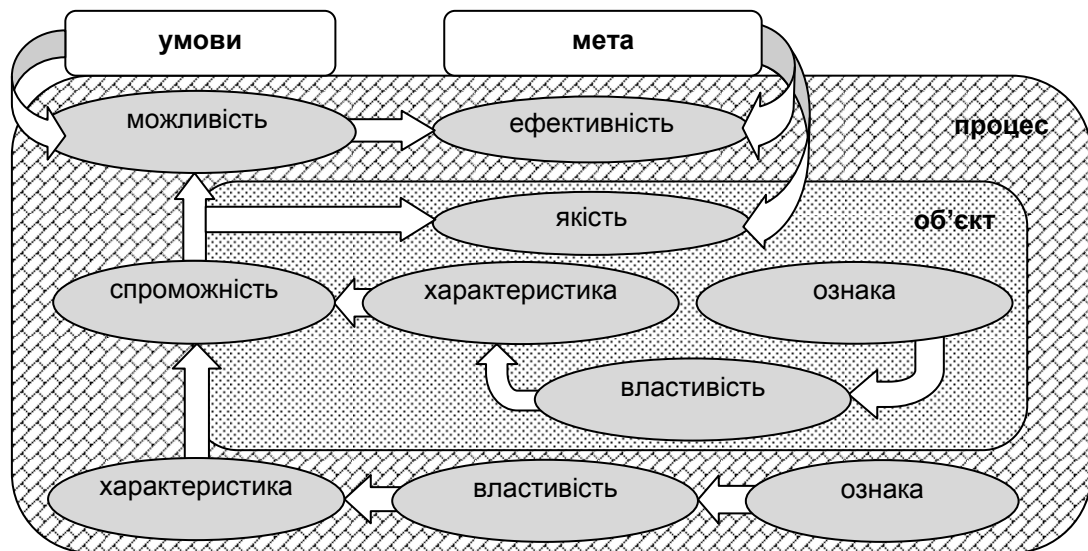

Рис. 2 Принципова схема зв'язку термінів пов'язаних з описом об'єкта дослідження та процесу його функціонування.

Однак необхідно зауважити, що процес функціонування об'єкту дослідження також потребує дослідження. Так для умов дослідження можливостей військового формування необхідно дослідити як саме військово формування, так і процес виконання бойових завдань. Звичайно процес виконання бойових завдань має свої ознаки, властивості та характеристики. Виходячи з цього, принципову схему зв'язку термінів пов'язаних з описом об'єкта дослідження та його процесу функціонування пропонується подати у вигляді рис. 2.

Висновки

Таким чином, в статті уточнено понятійний апарат пов'язаний з дослідженням питань з визначення можливостей військових формувань, що дозволить

Література

1. Сайфетдинов Х. И. К оценке боевых возможностей группировок войск (сил) с учетом фактора управления / Х. И. Сайфетдинов, Н. А. Морозов // Военная мысль. – 1995. – № 4. – С. 33–38. 2. Морозов Н. А. К методике параметризации модели для оценки боевых возможностей группировок войск (сил) в операциях / Н. А. Морозов, В. В. Бакон // Научно-технический сборник МО РФ. – 2003. – № 1. – С. 24–31. 3. Морозов Н. А. Методика оптимизации структуры потенциала группировки на основе модели критического множества / Н. А. Морозов, А. Н. Китник // Научно-технический сборник МО РФ. – 2001. – № 2. – С. 43–47. 4. Калиновский О. Н. Об оценке огневых возможностей войск в операции. / Калиновский О. Н. // Военная мысль – 1996. – № 5(9-10). – С. 52–56. 5. Селиванов Л. А. Некоторые подходы к обобщенной оценке боеспособности общевойскового объединения в операции. / Селиванов Л. А., Чичкан А. Н. // Военная мысль – 1998. – № 4. – С. 28–32. 6. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) /

запобігти взаємовключенню понятійного навантаження термінів, які використовуються під час дослідження;

замінити термін “бойовий потенціал” терміном який відобразатиме сутність поняття, а саме “бойові спроможності”;

семантично розмежувати терміни “бойові спроможності” та “бойові можливості”, запобігти підміні їх смислових значень.

Подальші дослідження пропонується присвятити конкретизації опису спроможностей та можливостей військового формування щодо виконання бойових завдань.

Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2005. – 1728 с. 7. Бонин А. С. О боевых потенциалах образцов ВВТ, формирований и соотношениях сил группировок сторон / А. С. Бонин, Г. И. Горчица // Военная мысль. – 2010. – № 4. – С. 61–67. 8. Военный энциклопедический словарь / Редкол.: А. П. Горкин, В. А. Золотарев и др. – М.: Рипол Классик, 2002. – 1664 с. 9. Советская военная энциклопедия. Том 1 / Под гл. ред. А. А. Гречко. – М.: Воениздат, 1976. – 640 с. 10. Основи моделювання бойових дій військ / [Атрохов А. В., Вернер І. Е., Гавалко В. І., Козаков Ю. І. та ін.]; під ред. О.Ю. Пермякова. – К.: НАОУ, 2005. – 484 с. 11. Вентцель Е. С. Введение в исследование операций. – Москва: Советское радио, 1964. – С. 10. 12. Петухов Г. Б. Методологические основы внешнего проектирования целенаправленных процессов и целеустремленных систем / Г. Б. Петухов, В. И. Якунин. – М.: АСТ, 2006. – 504 с.

ПРЕДЛОЖЕНИЯ ПО УТОЧНЕНИЮ ПОНЯТИЙНОГО АППАРАТА ИССЛЕДОВАНИЯ ЯВЛЕНИЙ И ПРОЦЕССОВ: ВОЕННЫЙ АСПЕКТ

Александр Васильевич Майстренко (канд. воен. наук)

Юрий Евгеньевич Репило (д-р воен. наук, профессор)

Дмитрий Леонидович Демидко

Национальный университет обороны Украины имени Ивана Черняховского, Киев, Украина

Статья посвящена лингвистическому исследованию составляющих терминов, которые используются в военной сфере для исследования явлений и процессов, а также определению их диалектической связи с другими сопряженными терминами. Принимая во внимание результаты анализа понятийной нагрузки, в статье предложена следующая терминологическая последовательность: признак, свойство, характеристика, способность, возможность, качество, эффективность. В статье уточнена понятийная нагрузка термина “боевая способность”, и на почве этого предложено использовать его вместо термина “боевой потенциал”, трактование которого позаимствовано из иностранных языков. Также в статье проведено разграничение терминов “боевые способности” и “боевые возможности”. Принимая во внимание на целевое предназначение воинских формирований в статье предложено определять его пригодность для выполнения боевых задач с использованием термина “качество”. Также, термины “качество” и “эффективность” предлагается использовать так: “качество” – при описании пригодности для выполнения задач объекта исследования, а “эффективность” – при описании приспособленности объекта исследования для достижения цели задачи, которая возлагается на объект. Таким образом, показанное разделение позволяет проводить исследования с учетом описания объекта исследования по отношению к задачам функционирования (качество) и процесса достижения объектом исследования цели функционирования (эффективность).

Ключевые слова: понятийный аппарат; воинское формирование; боевые возможности; боевой потенциал.

EVENTS AND PROCESSES RESEARCH CONCEPTUAL STRUCTURE REFINEMENT PROPOSALS: MILITARY ASPECT

Oleksandr V. Maistrenko (Candidate of Military Sciences)

Yurii Y. Repilo (Doctor of Military Sciences, Professor)

Dmytro L. Demydko

National Defense University of Ukraine named after Ivan Chernyakhovsky

The article is dedicated to linguistic research of the term elements used in military sphere to research their dialectic connection to related terms. taking into account the conceptual burden analysis, the article offers next terminological sequence: attribute, property, characteristic, capability, ability, quality, effectiveness. The conceptual burden of the term “combat capabilities” is clarified, and for this reason, use of the term “combat potential” is proposed, which interpretation is taken from foreign languages. Crossline between the terms “combat potential” and “combat potential” is drawn. Considering the intended function of military formations, the article proposes to determine the applicability to perform combat mission with the use of term “quality”. Also, the terms “quality” and “effectiveness” are proposed to use in the following manner: “quality” is used to describe the object feasibility, “effectiveness” – to depict the object adaptiveness to reach the object mission. Thus, the mentioned division would allow perform the researches including object description in relation to the functioning missions (quality) and object functioning purpose achievement process (effectiveness).

Keywords: conceptual construct; military formation; combat capabilities; combat potential .

References

1. Sayfetydyov Kh.Y. (1995), To the assessment of force grouping combat capabilities with regards to management factor. [K otsenke boevikh vozmozhnostey hruppyrovok voysk (syl) s uchetom faktora upravleniyya], Voennaya misl' pp. 33-38.
2. Morozov N.A. (2003), To the methodology of model parametrization for force grouping combat capabilities assessment in operations. [K metodyke parametryzatsyy modely dlya otsenky boevikh vozmozhnostey hruppyrovok voysk (syl) v operatsyakh], Scientific technical collection MORF № 1, pp.24-31.
3. Morozov N.A. (2001), Methodology of grouping potential structure optimization based on the critical majority model. [K Metodyka optymizatsyy strukturi potentsyala hruppyrovky na osnove modely krytycheskoho mnozhestva], Scientific technical collection MORF № 2, pp. 24-31.
4. Kalynovskyy O.N. (1996), To the assessment of the forces fire capabilities in operation. [Ob otsenke ohnevikh vozmozhnostey voysk v operatsyy], Voennaya misl' № 5, pp.28-32.
5. Selyvanov L A. (1998), Some approaches to the overall assessment of the grouping combat effectiveness in operation. [Nekotorye podkhody k obobshchennoy otsenke boespособnosti obshchevoyskovoho ob'edyneniyya v operatsyy], Voennaya misl', № 4, pp.28-32.
6. Definition dictionary of modern Ukrainian (extended version) (2005), [Velykyy tlumachnyy slovnyk suchasnoyi ukrayins'koyi movy (z dod. i dopov.)], VTF “Perun”, 1738 p.
7. Bonyn A.C. Concerning combat potential of weapons and military equipment, formations and balance of the grouping (2010), [O boevikh potentsyalakh obraztsov VVT, formirovaniy y sootnosheniyakh syl hruppyrovok storon] Voennaya misl', pp. 61-67.
8. Military encyclopedic dictionary (2002), Moscow, Ripol Classic, 1664 p.
9. Soviet military encyclopedia vol. 1 (1976), [Sovet-skaya voennaya entsyklopediya. Tom 1]. Moscow, Voenizdat, 640 p.
10. Forces combat actions modeling principles (2005), [Osnovy modelyuvannya boyovykh diy viys'k], NUOU, 484 p.
11. Venttsel' E.S. (1964), Introduction to operation research. [Vvedeniye v yssledovaniye operatsyy], Moscow, Sovet-skoe radio, p. 10.
12. Petukhov H.B. (2006), Methodological basis of task-oriented processes and task-oriented systems external design. [Metodolohycheskiye osnovi vneshneho proektyrovaniyya tselenapravlenikh protsessov y tselestremennikh system], Moscow, AST, 504 p.

Отримано: 14.11.2015 p.